

ПОЧАТКОВА ШКОЛА

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

*До ювілею психолого-педагогічного факультету
Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ "КНУ"*

Шрамко Я. Психолого-педагогічний факультет — опора нашої Альма Матер.....	26
Гергель Є. Особливості підготовки вчителів початкової школи на психолого-педагогічному факультеті	26
Павлик О. Формування творчої особистості майбутнього вчителя початкової школи в умовах вузівської освіти	29
Кисільова-Біла В., Майбородюк Н., Любар І., Денисенко Є. Становлення творчої особистості майбутнього вчителя у процесі вивчення природничо-наукових дисциплін	32
Кравцова І., Мещерякова Т. Плекаймо творчу особистість у співпраці	35
Білоконна Н., Кравцова І., Павлик О. Виховні можливості уроків літературного читання	38
Вардanian М. Освітній буктрейлер як інноваційна технологія для початкової школи	42
Лисогор Л. Використання ігрового моделювання на уроках природознавства в початковій школі	44

Валентина КИСІЛЬОВА-БІЛА,
кандидат педагогічних наук, доцент;

Наталя МАЙБОРОДЮК,
кандидат педагогічних наук, ст. викладач;

Інна ЛЮБАР, доцент;

Євгенія ДЕНИСЕНКО, асистент
(кафедра змісту і методики початкового навчання)

Становлення творчої особистості майбутнього вчителя у процесі вивчення природничо-наукових дисциплін

УДК 378.147:378.4

У структурі психолого-педагогічного факультету (до недавнього педагогічного факультету та факультету підготовки вчителів початкових класів) Криворізького педагогічного інституту (Криворізького державного педагогічного університету) ніколи не було кафедри математики та методики викладання математики початкового навчання. Викладачі дисциплін циклу природничо-наукової підготовки студентів працювали окремою предметною комісією у складі кафедри педагогіки і методики початкового навчання, а сьогодні – у складі кафедри змісту і методики початкового навчання.

Математики і методики її викладання в початковій школі навчають висококваліфіковані викладачі Л.О.Карпенко, В.П.Судомко, Г.М.Білоусова, А.Б.Смолова, В.В.Ткаченко. Сьогодні ці навчальні дисципліни викладають В.П.Кисільова-Біла, Н.Д.Майбородюк, Є.В.Денисенко.

Природознавство, землезнавство та методику їх викладання в початковій школі викладали кандидат геологічних наук А.А.Ревенко, кандидат біологічних наук Т.Г.Костогриз, Н.А.Токарева, доцент І.Г.Любар. Сьогодні курс природознавства і методики його викладання читають І.Г.Любар і кандидат біологічних наук, старший викладач Л.П.Лисогор.

Відсутність окремої кафедри з вищезгаданих дисциплін – це той фактор, який відіграв суттєву роль в особливостях впливу природничо-наукових дисциплін на становлення особистості майбутнього вчителя початкових класів. Науково-методичне середовище викладачів природничо-наукових дисциплін перебувало і перебуває сьогодні під впливом науково-методичного середовища викладачів професійно-практичної та гуманітарної підготовки студентів. У цьому є як позитивні моменти, так і недоліки.

До позитивних моментів ми відносимо: єдиний науково обґрунтований і узгоджений підхід до підготовки майбутнього вчителя початкових класів засобами змісту усіх навчальних дисциплін кафедри та становлення його як творчої особистості.

А до недоліків – неможливість створення сприятливих умов для формування математичної і природничої компетентності студентів – майбутніх учителів початкових класів. Це зумовлено, насамперед, переважанням у кількісному відношенні навчальних годин як інваріантної, так і варіативної частин навчального плану спеціальності 6.01010201 "Початкова освіта освітньо-кваліфікаційного рівня "бакалавр" дисциплін циклів гуманітарної і соціально-економічної та професійно-практичної підготовки студентів над циклом природничо-наукової підготовки. Навчальні години з варіативної частини навчального плану доцільно було б використовувати для предметів циклу природничо-наукової підготовки, зокрема для вивчення курсу математики та методики навчання математики молодших школярів, оскільки математика в початковій ланці освіти – це один із основних предметів і спеціальна математична компетентність вкрай необхідна майбутньому вчителю. Позитивний досвід у використанні годин варіативної частини навчального плану для основних двох дисциплін (української мови і математики та методики їх викладання в початковій школі) є в педагогічних вузах України.

В умовах дефіциту навчальних годин для вивчення вищезазначених дисциплін (наприклад, 234 години на вивчення курсу математики в 2014–2015 н.р.; скорочення за останні 10 років становить майже 46%), викладачі намагалися здійснювати якісну математичну і природничу освіту студентів шляхом збагачення репертуару методів і форм освітньої активності студентів. Але це супроводжувалося зниженням якості та рівня освіти й виховання студентів. Тобто на практичному рівні дістали підтвердження, що такий шлях не є результативним. Таким чином, виокремилася проблема визначення сутності і шляхів досягнення якості, зокрема математичної освіти студентів психолого-педагогічного факультету.

Вирішення цієї проблеми сьогодні ми шукаємо з урахуванням умов компетентнісного підходу, який характерний для сучасної освітньої системи України у зв'язку з входженням її в Європейський освітній простір. В основі цього підходу лежать тенденції стандартизації освіти.

Академік О.Я.Савченко, поділяючи думку відомого польського вченого Тадеуша Левовицького щодо стандартів якості підготовки вчителів, наголошує: "Стандарт став по суті практичною реалізацією нової філософії освіти, яка ґрунтується на ідеях якості, результативності, особистісної зорієнтованості та доступності" [6, с. 45].

У розв'язанні вищезазначеної проблеми заслуговує на увагу досвід модернізації освіти Польщі, який представлено у книзі Т.Левовицького "Професійна підготовка і праця вчителів". Автор виділяє суттєві ознаки кількох концепцій підготовки вчителів:

- врахування потреби забезпечення вчителів максимально широким колом знань;
- надання переваги спеціальній ґрунтовній підготовці з певної дисципліни: математики, фізики тощо;
- пріоритетність методичної підготовки, необхідної для щоденної професійної праці;
- проблемна або прогресивна, яка передбачає, що в умовах, які швидко змінюються, вчителя треба готувати до розв'язання різноманітних проблемних ситуацій [3, с. 12].

Ці ознаки концепцій підготовки майбутнього вчителя ми маємо і в нашій педагогічній освіті. І вони теж не реалізуються в повному обсязі. А причиною цього явища може бути неправильне розуміння стандартних вимог, як це було і в Польщі. "Стандарти" (вимоги), які розглядалися як *необхідні, елементарні, мінімальні*, всюди почали сприйматися як *достатні*. "Мінімум вимог" трактувався на практиці як "максимум" [3, с. 21].

Розкриваючи сутність сучасної компетентнісної концепції, яка спрямована переважно на інструментальну, прагматичну підготовку вчителів, зокрема в методичному аспекті, Т.Левовицький наголошує, що це є вузький вимір підготовки. Необхідно сформувати в учителів широке коло *загальнопедагогічних, особистісних і психологічних компетенцій*. Саме на стику особистісних і психологічних компетенцій з'являється така важлива характеристика вчителя, як *стійкість* до соціальних ситуацій, конфліктів, проблем.

Який же вчитель потрібен сучасній початковій школі України? Це насамперед особистість, яка має необхідні характерологічні риси, з високим рівнем професійної компетентності. Це особистість, яка здатна до педагогічної творчості. Як же ми впливаємо на становлення такої особистості засобами навчальної дисципліни математики в умовах сьогодення нашої кафедри?

По-перше, ми чітко визначилися в структурі творчої особистості, бо глибоко переконані, що в умовах компетентнісної освіти вчитель має бути творчою особистістю. Була прийнята модель творчої особистості, яку розробила доктор педагогічних наук С.О.Сисоева [7]. У цій моделі було виділено блок-характерологічні особливості особистості, який включає 10 творчих якостей. Це такі: сміливість, готовність до ризику, самостійність, ініціативність, впевненість у своїй силі та здібностях, цілеспрямованість, наполегливість, вміння завершити почату справу, працелюбність, емоційна активність. Ми звернулися до студентів нашого факультету з запитанням: чи поділяють вони нашу думку про те, що засобами курсів математики та методики її викладання в початковій школі можливо

впливати на формування вищезазначених творчих якостей? 74% студентів із 124 опитаних підтримали нашу думку і доповнили перелік якостей, на формування яких впливає вивчення математики: здатність до рефлексії, самовдосконалення, відповідальність, толерантність, інтелігентність та ін.

В опитуванні брали участь студенти 1–5 курсів психолого-педагогічного факультету. Більш активними були студенти 2–3 курсів (70% від числа опитаних). Опитування було проведено в режимі ON-LINE і той факт, що із 450 студентів, які навчалися в 2014–2015 н.р. на денному відділенні факультету, виявили бажання взяти участь в опитуванні тільки 28% породжує нове запитання: "Хто сьогодні приходить здобувати професію вчителя початкових класів?". На превеликий жаль, у більшості своїй це не ті студенти, хто прийшов здобувати вчительську професію за покликом серця. Це ті, хто прийшов отримати диплом про вищу освіту. У цьому випадку наша установка на формування творчої особистості майбутнього вчителя приречена з самого початку на провал. Але цього можна уникнути, якщо звернутися до вітчизняного досвіду системи педагогічного профвідбору, яку розробив і впровадив в Україні академік І.А.Зязюн [4]. В умовах компетентнісної освіти ця науково обґрунтована цілісна система педагогічного профвідбору може стати одним із важливих чинників у підготовці професійно компетентного вчителя. Ми поділяємо думку доктора педагогічних наук, завідувача кафедри математики та методики викладання математики початкового навчання Дрогобицького ДПУ ім. Івана Франка Володимира Ковальчука, який стверджує, що у питанні відбору здібної молоді на учительську професію варто широко використовувати набутий раніше досвід [1, с. 32]. І тоді можливість впливу математики на формування характерних рис, які визначають творчу особистість майбутнього вчителя будуть більш результативні. Адже педагогічної творчості, як і педагогічної майстерності можна навчити. Головне, щоб перед тобою був студент, який прийшов здобувати вчительську професію за покликом серця. Наведемо приклади, які підтверджують можливість впливу курсу математики на формування вищезазначених творчих якостей.

Організацію навчання студентів математики ми здійснюємо в умовах модульно-рейтингової системи навчання. Одна із особливостей цієї системи – підвищення ролі самостійного опрацювання навчального матеріалу. При цьому ускладнюється зміст та збільшується обсяг самостійної роботи через значне скорочення обсягу аудиторної математичної підготовки (про це писали вище).

Самостійна пізнавальна діяльність сучасного студента вищого педагогічного навчального закладу є надзвичайно значущою, без неї неможливе становлення професійно компетентного вчителя в майбутньому. Самостійна пізнавальна діяльність є складним процесом системного характеру. Він містить багато компонентів, які впливають на його результативність. Це і психологічні особливості учасників цього процесу, і організаційні, мотиваційні компоненти та фактори зовнішнього впливу, які значним чином зумовлюють кінцевий результат такого виду діяльності та впливають на формування такої якості особис-

тості студента, як самостійність. "Самостійність – це здатність студента працювати самостійно, організовувати і реалізовувати свою діяльність без стороннього керівництва чи допомоги" [2, с. 7]. Засобом формування цієї здатності виступає самостійна робота студента з математики (СРСМ). Нами розроблено систему організації самостійної роботи студентів з математики в умовах кредитно-модульної системи навчання, яка охоплює: індивідуальну роботу зі студентами з навчання їх планування і організації власної самостійної діяльності з математики; планування змісту самостійної роботи відповідно до робочої навчальної програми з математики; інструкції та методичні рекомендації до виконання самостійних робіт студентами; зразки виконання індивідуальних навчально-творчих проєктів (детальний опис системи див. у посібнику "Система організації самостійної роботи студентів з математики в умовах кредитно-модульної системи навчання", який рекомендовано МОН М та С України як навчальний посібник для студентів та викладачів вищих педагогічних навчальних закладів) [2]. У такий спосіб організації самостійної роботи значна увага приділяється самоконтролю студентів під наглядом викладача. Студент повинен усвідомити мету такого навчання, а викладач акцентувати увагу не стільки на самостійності дій студента, скільки на тому, як він визначає додаткову для себе (не визначену навчальним планом та викладачем) мету самостійної позааудиторної роботи. Таким чином, студент привчається до рефлексії своєї діяльності, що позитивно впливає на процес формування його самостійності. Студенти, які успішно проходять всі чотири етапи виконання самостійних робіт з математики (*перший етап* – самостійні роботи за зразком; *другий етап* – реконструктивні самостійні роботи; *третій етап* – варіативні самостійні роботи щодо застосування математичних понять; *четвертий етап* – творчі самостійні роботи), як правило, продовжують роботу над своїм самовдосконаленням у становленні себе як творчої особистості майбутнього вчителя. Вони є членами проблемних груп: становлення творчої особистості майбутнього вчителя початкових класів; становлення професійно-компетентного вчителя початкових класів та ін. У таких групах вони здобувають навички вчителя-дослідника, адже в умовах діяльності цих груп є великі можливості для детального живого спілкування студентів з науковим керівником. Саме це спілкування більшою мірою, ніж будь-які інші форми навчання студентів, спонукає до саморозвитку як студента, так і викладача. Результати становлення творчої особистості студента відображаються у написанні творчих робіт, колективних посібників, конкурсних робіт, участю студентів у конкурсах різного рівня: регіональних, всеукраїнських, міжнародних. Так, проблемною групою студентів був підготовлений і виданий посібник "Педагогічна оцінка рівня сформованості творчих можливостей учнів", який рекомендовано науково-методичною радою факультету КПІ ДВНЗ "Криворізький національний університет" для студентів нематематичних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів III–IV рівнів акредитації [5]. У 2014–2015 н.р. студентка Кулик Неля –

член проблемної групи (науковий керівник доцент В.П.Кисільова-Біла) отримала диплом за перемогу в конкурсі стипендіальної програми "Завтра UA" фонду Віктора Пінчука. Студентка Гайдаш Людмила нагороджена грамотою МОН України в номінації "За оригінальність наукової ідеї" на Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт (Дрогобицький ДПУ ім. Івана Франка, 2015 р.). У членів проблемних груп спостерігаємо високий рівень сформованості не лише самостійності, а й таких якостей, як: готовність до інтелектуального ризику, цілеспрямованість, наполегливість, ініціативність та стійкість у своїх наукових і навчальних переконаннях, що забезпечує їм здатність займати чітко виражену власну позицію і протистояти конфліктам, проблемам, різним нестабільним соціальним ситуаціям.

Таким чином, говорячи про сучасного вчителя початкової школи, ми маємо на увазі творчу особистість з високим рівнем професійної компетентності.

У матеріалах "Education & Training 2010" професійні компетентності європейського викладача представлені у таких трьох групах: ключові компетентності, базові компетентності, спеціальні/предметні компетентності.

Ключові компетентності – це такі компетентності, які необхідні для будь-якої професійної діяльності. До ключових компетентностей належать інформаційно-комунікативні, соціально-трудові, мовні та культурні, а також здатність учитися впродовж усього життя.

Базові компетентності відображають специфічний характер педагогічної діяльності й базуються на здібностях, знаннях, уміннях Європейського викладача ХХІ століття. Базові компетентності охоплюють організаційний і дидактичний компоненти, здатність до педагогічного мислення, когнітивно-креативний, психологічний, оцінювальний, консультативний компоненти і здатність до розвитку впродовж усього життя.

Спеціальні/предметні компетентності відображають рівень володіння предметом, що викладається. Європейські вчені розглядають їх як уміння викладача реалізувати свої базові і ключові компетентності в процесі викладання предмета. У складі предметних компетентностей виділяють: предметний компонент (педагог повинен знати свій предмет значно глибше, ніж вимагає навчальний план) і дослідницький (всі програми формування професійної компетентності вчителя в Європі націлені на розвиток дослідницької компетентності педагогів).

Таким чином, компетентність – це сукупність ключових, базових спеціальних компетентностей. За дослідженням доктора педагогічних наук С.О.Скворцової, саме ці компетентності утворюють ієрархічні рівні-шаблі компетентності. Ці рівні-шаблі виявляються в усіх компонентах структури професійної компетентності вчителя: професійно-діяльнісному, комунікативному й особистісному.

До особистісного компоненту належать такі компетентності: інтеграційна (уміння мислити у контексті професії, виділяти пріоритети та вирішувати педагогічні проблеми у відповідальному професійному стилі), рефлексивна, творча, адаптивна та здібності і якості особис-

тості. Цікавим є той факт, що, за поглядами Європейських учених, творча компетентність формується як база і як спеціальна. Тож, приймаючи сучасну компетентнісну концепцію підготовки сучасного вчителя і, зокрема, вчителя початкових класів в Україні, не забуваємо про ту систему формування педагогічної творчості і педагогічної майстерності вчителя, яка є в науковому арсеналі вітчизняної педагогічної науки і в фундаментальному практичному доробку педагогів та вчителів.

Література

1. Ковальчук В. Педагогічні умови модернізації фахової підготовки сучасного вчителя / В. Ковальчук // Початкова школа. – 2014. – № 10. – С. 30–33.

2. Кисільова-Біла В.П. Система організації самостійної роботи студентів з математики в умовах кредитно-модульної системи навчання: Навчальний посібник для студентів та викладачів математики вищих педагогічних навчальних закладів спеціальності

6.010100. Початкове навчання / В.П.Кисільова-Біла. – Кривий Ріг : КПУ ДВНЗ "КНУ", Видавництво "Діоніс", 2012. – 144 с.

3. Левовицький Т. Професійна підготовка і праця вчителів: пер.з пол. А.Івашко / Т. Левовицький. – К. – Маріуполь : Рената, 2011. – 119 с.

4. Педагогічна майстерність у закладах професійної освіти: [монографія] /автор. колектив: Н. Г. Ничкало, І. А. Зязюн, М. П. Лешенко, Т. В. Іванова, О. Л. Капченко та ін. – К., 2003. – 246 с.

5. Педагогічна оцінка рівня сформованості творчих можливостей учнів (метод експертних оцінок): [науково-методичний посібник для студентів нематематичних спеціальностей вищих пед. навч. закл. II–IV рівнів акредитації] / Упорядник В. П. Кисільова-Біла. – Кривий Ріг; КПУ ДВНЗ "КНУ", 2012. – 83 с.

6. Савченко О. Я. Професійна підготовка вчителя: погляд польського вченого/ О. Я. Савченко // Рідна школа. – 2011. – № 11. – С. 45–47.

7. Сисоєва С. О. Педагогічна творчість: [монографія] / С. О. Сисоєва. – Х. – К. : Книжкове видання "Каравела", 1998. – 150 с.

Інна КРАВЦОВА,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри змісту і методики
початкового навчання, завідувач відділу перепідготовки
і підвищення кваліфікації кадрів педагогічних працівників;
Тетяна МЕЩЕРЯКОВА,
методист КЗ "Інноваційно-методичний центр"

Плекаймо творчу особистість у співпраці

УДК 159.9.072:37.026.9(07)

В умовах перехідного періоду до компетентнісної освіти виокремилися такі тенденції у підготовці вчительських кадрів: саморозвиток та самоосвіта вчителя; перманентна освіта (в системі навчальних курсів учителів з часом опановує новітні підходи до освітньої діяльності); критична діагностика вчителем власних знань та їх подальше поглиблення; підготовка вчителя-дослідника, який здійснює дослідження під час своєї педагогічної діяльності, разом з учнями вдосконалює її [4, с. 46].

У цих тенденціях очевидна роль особистості вчителя, його професіоналізму. Саме вчитель, його особистість і професіоналізм стають найважливішими чинниками змін в освіті.

Аналіз досвіду західних країн, що вже належить історії, засвідчує, що традиційне уявлення про багатофункціональність роботи вчителя подекуди змінюється на користь пріоритетності якості виконання навчальної функції. Це є зрушення діяльності вчителя і від нього застерігають дослідники процесу впровадження компетентності освіти. Але є і позитивні моменти у цьому процесі. Набули поширення моделі суб'єктного навчання, відродження деонтології (педагогічної етики), формування аксіологічних (ціннісних) засад підготовки вчителів тощо. Водночас з'явився спрощений погляд на ідеологію хаосу як ідею позитивних змін в освіті. Від цієї ідеї застерігає польський вчений, професор Т.Левовицький: "Таке перенесення концепції здається досить ризикованим, тим більше, що

освіта є сферою життя, в якій хаос може завдати незліченних збитків... Не піддаваймося ж фальшивій вірі в те, що з хаосу народжується краща освіта" [2, с. 55].

Метою пропонованої статті є представити напрацьований позитивний досвід у підготовці вчителів початкових класів завдяки тісній співпраці управління освіти і науки виконкому Криворізької міської ради, комунального закладу "Інноваційно-методичний центр", відділу перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів педагогічних працівників КПУ ДВНЗ "Криворізький національний університет" (ВППККПП) та кафедри змісту і методики початкового навчання (ЗМПН) Криворізького педагогічного інституту.

У місті Кривому Розі працюють 1028 вчителів початкових класів. Із них вищу освіту мають 962 вчителі. З них близько 90 % вчителів – випускники Криворізького педагогічного інституту. Вищу кваліфікаційну категорію мають – 536 учителів, 60 % з яких здобули педагогічні звання "вчитель-методист", "старший учитель", "Відмінник освіти України". Першу кваліфікаційну категорію мають – 207 учителів початкових класів, другу кваліфікаційну категорію – 91, кваліфікаційну категорію "спеціаліст" – 128.

До каталогу "Інноваційний досвід освітян Дніпропетровщини – 2014" занесено досвід 15 талановитих учителів початкових класів нашого міста.

Випускники КПП є серед переможців обласного туру конкурсу "Учитель року" у номінації "Початкова школа":